

Spionnen praten niet

Carlos
Holemans

MANTEAU

INHOUD

VOORWOORD 7

1

LOODWIT 15

2

PRUISISCH BLAUW 22

3

ENGELS GROEN 39

4

ZWARTGEEL 54

5

DONKERPAARS 69

6

VELDGRIJS 81

7

SPAANS WIT 91

8

GRAUWBRUIN 103

9

JUDASGEEL 118

10

ULTRAMARIJN 135

11

ZWAVELGEEL 149

12

OKER 160

13

INDISCH GROEN 176

14

GOUDBRONS 190

15

WOLFRAMGRIJS 205

16

AQUAMARIJN 219

17

KARMIJNROOD 234

18

ROZENROOD 249

19

ZILVER 263

20

HONINGGEEL 278

21

BLOEDROOD 286

22

BEENZWART 301

DANKWOORD 311

EINDNOTEN 318

VOORWOORD

In 2017 kregen we bij Geheugen Collectief een nogal vreemde mail uit Spanje. Carlos Holemans heette de afzender – geen veelgehoorde naam bij de Spaanse burgerlijke stand – en hij vroeg om hulp bij zijn onderzoek naar het leven van zijn vader, Karel Holemans. Die was in België geboren, later in Spanje terechtgekomen en daar gestorven. De samenvatting van zijn levensloop klonk bijzonder. Spionage en contraspionage, collaboratie en verzet, geheime genootschappen en oorlogsgeweld...

Eerst waren we sceptisch. Een straf verhaal, dat zeker. Maar was het niet allemaal wat té fantastisch? Maar als publiekshistorici helpen we mensen of organisaties bij het onderzoeken en ontsluiten van de geschiedenis, dus we besloten in te gaan op Carlos' vraag en doken voor hem in de Belgische archieven. En we zijn maar wat blij dat we die stap hebben gezet. Samen met Carlos werden we meegesleept in een turbulente tijd, vol flamboyante figuren met opwindende en tragische levens. Zozeer zelfs dat we ons bleven afvragen wie dit zou geloven. Maar de bronnen die we bovenspitten, logen niet.

Carlos heeft onze bijdrage op meesterlijke wijze samengebracht met het vele onderzoek dat hij zelf voerde. Het resultaat is dit boek, een meeslepende zoektocht naar het verhaal van zijn vader, naar zijn familie en naar zijn wortels. De zwijgzame spion spreekt opnieuw, ook al blijven sommige zaken voor eeuwig verborgen in de plooiën van de geschiedenis.

En wat die spion vertelt, zegt veel. Over de impact van de Tweede Wereldoorlog op mensenlevens. Over opportunisme en loyaliteit, verzet en collaboratie, spionage en verraad. Over hoe de Tweede Wereldoorlog ook

naast het slagveld werd gevoerd, waarbij relaties en loyaliteiten voortdurend verschoven. En over de vervlochten geschiedenis van België en Spanje, dat een naoorlogs toevluchtsoord werd voor Vlaams-nationalistische en andere collaborateurs. Voor de niet-Spaanse lezer is het een kennismaking met het Spanje ten tijde van Franco. Net zoals de originele versie van het boek Spaanse lezers liet kennismaken met de Vlaamse samenleving voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Spionnen praten niet is vlot geschreven, soms bijna poëtisch. Het is het verhaal van Karel Holemans, maar ook van een zoon die de ballingschap van zijn vader probeert te begrijpen en die de turbulente geschiedenis van het twintigste-eeuwse België en Spanje bekijkt door die persoonlijke bril. Dat maakt van het boek evenzeer een biografie als een familiekroniek. Van Tarragona tot Averbode – en weer terug.

Stijn Knuts en Aline Sax – Geheugen Collectief
Augustus 2024

LOODWIT

Het was midden in de nacht. Ergens tussen twee en drie uur. Plotseling ging het licht aan en mijn moeder kwam zo abrupt de slaapkamer binnen dat je wist dat er slecht nieuws op komst was.

Mijn broer Xavi en ik gingen rechtop in bed zitten. Onze bedden stonden naast elkaar. Toch koos mijn moeder ervoor om op het mijne te gaan zitten, wat me meteen opviel.

Ze deed mijn vaders horloge met het metalen bandje rond mijn pols en zei alleen maar deze vier woorden:

‘Jullie vader is gestorven.’

Ik keek naar het horloge. Ik herinner me niet welk uur het aangaf. Enkele uren eerder had mijn vader het horloge nog gedragen, in zijn bed in het ziekenhuis, toen ik hem goedenacht ging wensen. Het was zijn enige horloge.

‘Kleed jullie aan, hij komt hiernaartoe.’

Ze brachten mijn vader naar huis. Mijn moeder deed de lichten aan en liep naar de ouderlijke slaapkamer. Ze vouwde een groot laken open op het bed en nam enkele veiligheidsspelden uit de metalen doos met knopen.

Wat er toen gebeurde was hoogst ongebruikelijk. In het Spanje van eind jaren 1970 was het echter mogelijk, als je maar wist hoe. Mijn moeder was vroedvrouw en zij wist hoe het moest. De dokter die mijn vader tot het einde toe had verzorgd, zou een verslag opmaken waarin hij verklaarde dat mijn vader in zijn stervensuur van het ziekenhuis naar huis was overgebracht om daar te sterven.

Het geluid van de deurtelefoon klonk.

‘Ze zijn er.’

Mijn moeder opende de deur van het appartement en ging op de overloop staan wachten, terwijl de lift naar de achtste verdieping kwam.

Ik wist niet wat ik ervan moest denken. Misschien was het mijn vader die naar boven kwam, als bij toverslag genezen en glimlachend, en zou hij me omhelzen en een kus geven.

‘Hola, manneke. Gaan we wandelen op de Rambla?’ De liftdeuren gingen open en er verscheen een enorm grote verpleger in een groen ziekenhuispak.

‘Hij is beneden. Hebt u een stoel?’

Mijn moeder ging een kamer binnen die we bijna nooit gebruikten. Daar bewaarden we de schildersezels, de verf, de penselen en het schilderspalet van mijn vader. Ik kon me niet herinneren dat hij die dingen ooit had gebruikt. Maar toch waren ze voor mij de bevestiging dat mijn vader een kunstenaar was, of geweest was.

Aan de ronde tafel stonden vier rieten stoelen, zoals je die vaak ziet bij flamenco-optredens. Mijn moeder gaf een van de stoelen aan de verpleger.

We gingen allemaal samen met de lift naar beneden. De lege stoel stond in het midden. Mijn broer, mijn moeder, de verpleger en ik stonden eromheen, elk in een hoek van de lift.

De liftdeuren gingen open. De vestibule was verlaten. Helemaal aan het eind was de deur die uitkwam op de straat. Daarachter de kilte van een oktobernacht, en een slecht geparkeerde ziekenwagen.

Aan de rechterkant zag ik, op een draagbaar en onder de brievenbussen, de voeten van mijn vader naar buiten steken uit het witte laken dat zijn lichaam bedekte.

De verpleger rukte het laken weg, als was hij een goochelaar, en onthulde het lichaam. Maar zijn truc mislukte. Mijn vader kwam er niet uitgevlogen. Mijn vader was dood. Zijn hoofd lag schuin naar één kant, zijn mond was halfopen, zijn kunstenaarsbaard ruig en gerafeld.

De verpleger nam hem in zijn armen om hem op de stoel te zetten en het magere lichaam van Karel Holemans leek wel gewichtloos, als een gevallen donquichot. Zijn benen balanceerden in de lucht nu zijn spieren ze niet langer in bedwang hielden.

Hij droeg dezelfde pyjama als de avond ervoor, toen hij mijn hand pakte en die een zeer lang ogenblik vasthield zonder me te laten gaan. Een gestreepte pyjama, alsof ook hij een slachtoffer was van de oorlog die de koers van zijn leven voorgoed had veranderd.

De verpleger pakte hem vast onder zijn oksels en zette hem op de stoel. Mijn vaders hoofd viel neer op zijn ingevallen borst. Zijn kleine baard van Vlaams schilder werd platgedrukt en viel uiteen als een versleten penseel.

De verpleger pakte de zitting van de stoel achteraan stevig vast en tilde hem op om hem in de lift te zetten, waar ik nog altijd stond. De hele operatie duurde amper een paar seconden.

Vandaag, op mijn vierenvijftigste verjaardag, nu er zevenendertig jaar en negenenvoertig dagen zijn verstreken sinds dit tafereel, kan ik de beelden nog altijd een voor een oproepen.

De liftdeuren gingen dicht en we begonnen te stijgen, elk van ons stond op dezelfde plaats als bij het naar beneden gaan. In het midden, op de stoel, zat nu mijn dode vader. Zijn hoofd was achterover gekanteld toen de verpleger hem optilde, en rustte nu op zijn knokige schouder. Zijn mond was halfopen en achter zijn volle lippen kon ik zijn tanden zien, zwart geworden door de dodelijke tabak.

Met haar ene hand hield mijn moeder liefdevol zijn kin vast, onder zijn witte, warrige baard door, met haar andere hand ondersteunde ze zijn nek.

Het zachte schommelen van de lift, die met vijf lichamen en een stoel overbelast was, duurde lang, zo lang dat ik het zelfs tot op de dag van vandaag nog voel. Het neerhangende hoofd van mijn vader, zijn afhangende gelaatstreken, zijn mond en ogen – ja, ook zijn ogen – die halfopen waren, verzegelden al zijn geheimen voor altijd.

Geheimen die ik vermoedde en echte geheimen waarvan ik me het bestaan zelfs niet kon voorstellen.

Tot dat moment herinner ik me alles als in een slow motion. Maar vanaf dan volgen de beelden elkaar op als in een duizelingwekkende duikvlucht.

Het lichaam dat in de ouderlijke slaapkamer werd gelegd. De verple-

ger die afscheid nam. Een heimelijke fooi, een briefje van vijfhonderd peseta dat in zijn hand werd gestopt. Mijn moeder die haar echtgenoot aflegde met behulp van het grote laken en een handvol veiligheidsspelden. Haar vingers die zijn ogen sloten. Het verband rond zijn hoofd en onder zijn kin zodat zijn kaken zich zouden sluiten voordat de rigor mortis zou optreden. Het gezicht van mijn vader, als een wassen beeld. Mijn broer en ik die elkaar zwijgend aankeken, met een ijzige glimlach, nerveus grapjes makend, nietig tegenover de enorme waarheid die zich voor onze ogen afspeelde.

‘Ga terug naar bed en slaap nog wat.’

Ik denk dat ik inderdaad nog wat geslapen heb. Bij het aanbreken van de dag zei mijn broer – die in feite mijn halfbroer was, want hij was geen kind van Karel, maar dat wist ik toen nog niet: ‘Ze lag de hele nacht met haar armen om hem heen. En ze huilde.’

Zo is mijn vader gestorven. Zo heeft hij me verlaten. Het gebeurde in de vroege uren van 16 oktober 1979. Ik was zestien jaar en het enige wat ik zeker wist van mijn vader was dat hij meer van me hield dan van ‘gelijk wat in zijn leven’, zoals hij in zijn rebelse Spaans had geschreven in mijn herinneringenboek.

Toen wist ik nog niet dat spionnen niet praten en dat ze, hoewel ze willen vergeten, ook niet vergeten. Ik denk dat ze daarom niet praten. Als ze het wel deden zouden de herinneringen onverdraaglijk worden.

Het was pas toen ik zelf een zoon had dat ik besepte dat een vader de waarachtigste passages uit zijn leven alleen aan zijn kind vertelt.

De herinneringen aan zijn kindertijd, aan die ver verwijderde en geïdealiseerde plek die België heet, de avonturen in zijn jeugd, zijn nationalistische idealen, de schilderkunst, de tentoonstellingen, de prijzen, de spionnen, de oorlog, Hitler, het Palace Hotel in Madrid, de luxe, de reizen, de vlucht, de vervolging, de terdoodveroordeling, de ballingschap, de armoede, de buitenlandse vrienden in hun prachtige sportwagens, de gesprekken die ze voerden in de zes talen die hij sprak: Karel Holemans was een fascinerend en ondoorgrondelijk mysterie.

Zo hield hij ervan om de rebussen in de krant *La Vanguardia* op te lossen, want: ‘Tijdens de oorlog ontcijferde ik rebussen.’

Wanneer we op de Rambla in Tarragona wandelden, deed de mediterrane zon pijn aan onze lichte ogen. Onze Vlaamse ogen, zei hij, waren gemaakt voor het grijs en blauw van de Belgische landschappen die hij schilderde.

Karel had geen gewoon beroep. Het leek wel alsof hij helemaal geen baan had, wat nog meer mysterie toevoegde aan mijn nieuwsgierigheid om zijn wereld te begrijpen. Karel nam me overal mee naartoe – niet omdat hij geen echt werk had, maar omdat hij me graag bij zich had.

Vaak vergezelde ik hem als hij naar een of andere bar ging. Ik zat naast hem, keek in stilte toe en luisterde naar de gesprekken. Soms – als er geld was – vroeg hij me mee om iets te gaan drinken op een terras. Zo vaak als hij kon gaf hij me vijf peseta zodat ik me kon bezighouden met een ‘boek’, zoals ik de stripverhalen noemde om hem ervan te overtuigen ze voor mij te kopen.

Zo maakte ik deel uit van een wereld van volwassenen die niet was zoals de wereld van andere volwassenen. Die wereld was bevolkt met mensen uit verre landen die vreemde talen spraken, hoewel ik, zonder op te kijken uit mijn stripboek, aanvoelde dat ze niet wilden dat iemand de woorden die ze uitspraken zou verstaan.

Vlaams Nationaal Verbond, Abwehr, *Deutschland*, Wehrmacht, Gestapo, dollars, marken, franken, exil, *frontière*, *prison*, *tirer*, *mort*.

Als we naar huis gingen was het vaak al laat, en dan stak ik mijn hand in zijn jaszak, die ter hoogte van mijn gezicht kwam, en vond daar zijn hand, groot, warm en aangenaam.

Die hand omvatte de mijne, en meer had ik niet nodig in mijn leven. Ik voelde zijn lange nagels, dezelfde nagels waarmee hij me vasthield op de laatste avond dat ik hem zag, zodat ik niet zou weggaan. Zijn nagels die geel waren van de giftige nicotine.

Karel sprak altijd Spaans tegen mij. Hij heeft me nooit Vlaams willen leren, de taal waarin hij dacht en waarin hij zachtjes mopperde. De taal van zijn gedachten wilde hij voor zich houden, alsof hij door me de taal te leren, me had kunnen besmetten met bittere herinneringen en naar tragische gebeurtenissen leiden.

Door me weg te houden van het Vlaams probeerde hij me op zijn ma-

nier te beschermen. Het gaf hem de zekerheid dat ik zijn verleden niet zou gaan uitspitten.

Het spreekt vanzelf dat die beslissing een averechts effect had. Karel – moge hij rusten in vrede – en zijn herinneringen (of beter, zijn *onherinneringen*) zouden me onvermijdelijk vanuit het keizerlijke Tarraco naar het onbekende Belgische Gallië voeren.

Toen Karel stierf liet hij me een erfenis van onschatbare waarde na: een goedkoop horloge dat hem slechts een paar maanden overleefde en een onpeilbare geschiedenis met alle vragen die ik nooit heb kunnen stellen, alle stiltes in zijn blauwe en vochtige ogen, en de brok in zijn keel waardoor zijn woorden verstomden als hij over zijn verleden sprak.

Toen ik zestien jaar was wist ik nog steeds niet hoe of wat, maar ik had wel al beslist dat ik op een dag zou proberen om de gigantische leemte, de onpeilbare zwarte diepte waarin zijn afwezigheid me had achtergelaten, op te vullen.

Tientallen jaren heb ik met dat idee rondgelopen. Jaren geleden ging ik aan de slag. Er was een zekere maturiteit voor nodig en wat geld om in het wilde weg en als een complete amateur te beginnen aan een zoektocht waarvan ik niet wist waar die me zou brengen.

Ik heb de archieven van verschillende landen doorzocht, ik heb gepraat met levenden die wilden weten en stervenden die het zich niet wilden herinneren. Ik ben vertrouwd geraakt met een land waar ik nooit heb gewoond en met een tijd die alleen door doden wordt bevolkt.

Ik ben veel te weten gekomen. Ik heb antwoorden gekregen op vragen waarvan ik zelfs niet wist dat ze bestonden. Ik heb liefdesrelaties, roepingen, geloofsovertuigingen, vriendschappen en verraad van bijna een eeuw geleden gereconstrueerd. Ik heb in verschillende landen in de voetsporen van Karel gelopen. Ik heb de echo van zijn stem gehoord door zijn piepkleine handschrift heen.

En toch heb ik gefaald. Nooit heb ik bereikt waar ik echt naar verlangde: hem terug te zien, hem opnieuw te omhelzen en zijn volle lippen en ongeschoren gezicht op mijn kinderwangen te voelen.

Ik ben niet kunnen opgroeien met een vader aan mijn zijde. Ik heb hem nooit kunnen vragen wat er gebeurd was, hoe we in Tarragona wa-

ren terechtgekomen en wat we daar deden, gestrand aan de kust van de Middellandse Zee, zo ver weg van Vlaanderen. Waarom we geen familie en zo weinig vrienden hadden.

De mysteries van Karel Holemans droeg ik altijd met me mee, waar het leven me ook bracht.

Ik wilde redenen begrijpen, geheimen onthullen, schaduwen ophelderen, zegels verbreken, motieven uitschreeuwen, roddels weerleggen, verraders aanwijzen en misschien, op een dag, zijn naam zuiveren.

Zodat ik nooit meer de zoon van een voortvluchtige zou zijn, van een ter dood veroordeelde crimineel.

Ibiza, 4 december 2016

Oorspronkelijke titel: *Los espías no hablan*

© Oorspronkelijke editie Arpa & Alfil Editores, S.L. 2023

Published by agreement with UnderCover Literary Agency & Oh!Books Literary Agency

© Tekst en foto's Carlos Holemans 2023

© 2024 Nederlandse vertaling: Uitgeverij Manteau / Standaard Uitgeverij nv,

Franklin Rooseveltplaats 12, B-2060 Antwerpen en Gerda Rijsselaere

www.standaarduitgeverij.be

info@standaarduitgeverij.be

Vertegenwoordiging in Nederland:

New Book Collective, Utrecht

www.newbookcollective.com

Eerste druk: oktober 2024

Vertaling: Gerda Rijsselaere

Oorspronkelijke cover: Anna Juvé

Omslagontwerp: Armée de Verre Bookdesign

Omslagfoto: archief familie Holemans

Auteursfoto achterplat: @jeosmphoto

Voorwoord en extra historisch advies: Geheugen Collectief

Stambomen: Els Ruppel

Opmaak binnenwerk: Ready2Print

Foto's binnenwerk: archief familie Holemans en Carlos Holemans

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Ondanks alle zorg die aan de samenstelling van de uitgave werd besteed, kan de redactie of de auteur noch de uitgever aansprakelijkheid aanvaarden voor eventuele schade die zou kunnen voortvloeien uit enige fout die in deze publicatie zou kunnen voorkomen.

ISBN 978 90 223 4116 2

D/2024/0034/232

NUR 680